

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádáných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1932-33.

III.

ČESKOSLOVENSKÝ PRŮMYSL UHELNÝ.

Přednesl

JUDr. a Ing. Dr. mont. JOSEF PETERS

ve schůzi společnosti pořádané
dne 21. listopadu 1932.

Cena Kč 5.—.

V PRAZE 1933.

Nákladem České společnosti národohospodářské.

Tiskem knihtiskárny „Prometheus“ v Praze.

V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Překopy.

Snad nebude chybou, ujasníme-li si nejprve, co vlastně ve světě náš stát v uhlí znamená, neboť uvědomíme-li si jasně, co značíme pro ostatní svět, nebudeme se zbytečně přeceňovati, — a to je důležité říci oné části veřejnosti, která myslí, že nějakými opatřeními v našem hornictví, ať již jsou to opatření hospodářská nebo sociální, můžeme vykonávati vliv na hornictví aspoň evropské — a poznáme také, že různé bolesti, které pocíťujeme, jsou jen zlomkem daleko větších potíží světových.

V mezinárodním uhelném průmyslu neznaménáme mnoho. Světová těžba kamenného uhlí převyšovala v loňském roce miliardu tun, evropská produkce přesahovala 500 milionů tun a naše — třináct milionů tun. Vytěžili jsme tedy loni 1·25% světové a 2·4% evropské produkce kamenného uhlí.

V hnědém uhlí je naše postavení už významnější. Celá světová těžba hnědého uhlí dosáhla v r. 1931 183 milionů tun. Z toho velká většina, 173 milionů tun, byla vytěžena v Evropě a z této evropské těžby zase největší část, přes 135 mil. tun byla vytěžena v Německu. Československo dobylo hnědého uhlí necelých 18 mil. tun, t. j. 9·8% těžby světové a 10·3% těžby evropské.

Před válkou byli jsme na tom v hnědém uhlí daleko lépe. Náš podíl na světové těžbě dosahoval tehdy skoro 18% a na evropské převyšoval 18%.

Význam naší těžby uhelné je tedy na světovém i na evropském fóru uhelném jen podřadný a vliv na uhelném trhu malý. Zato však ostatní svět uhelný znamená mnoho pro nás a potíže, jimiž prochází, přenášejí se také na naše hornictví, a to často intenzivněji, než se mnohdy snad zdá.

Vývoj světového uhelného průmyslu není v posledních dobách příznivý. Již po válce dostalo se světové uhelné hospodářství ze své předválečné rovnováhy, a máme tedy tak zvanou uhelnou krizi ve světovém měřítku vlastně již od konce války. Nebyla ovšem krise ta stále stejně intenzivní. Když se všeobecné hospodářské poměry zlepšovaly, zmírňovala se uhelná krise, když se zhoršovaly, byla opět ostřejší a v poslední době dosáhla pochopitelně zvláště povážlivých rozměrů.

Mluvíme-li tedy o vývoji uhelného průmyslu, je dobře uvědomiti si dva různé druhy příčin jeho potíží. Jsou to jednak příčiny, které ve svém souhrnu tvoří tuto vlastní uhelnou krizi, kterou máme již od konce války a jednak příčiny, které jsou společné celému hospodářství a které způsobily nynější všeobecnou hospodářskou krizi světovou.

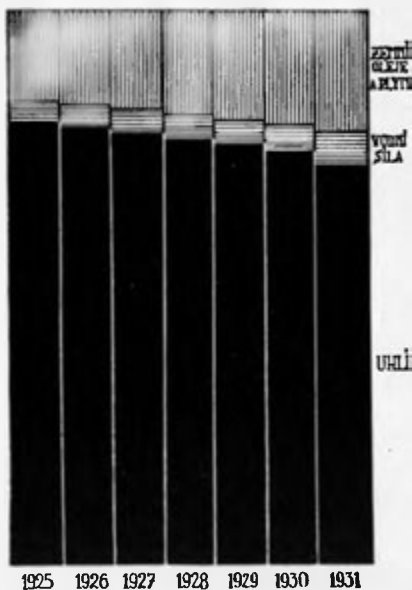
Vlastní uhelná krise má více příčin. Jako hlavní z nich můžeme označiti zvýšené používání jiných zdrojů energie, rozvoj techniky a tím způsobenou zmenšenou spotřebu uhlí na jednotku výroby a pak přeměny, které způsobila válka na světovém uhelném trhu.

První z nich nemusíme však příliš přeceňovati, aspoň ne u nás. Jinde ovšem, zvláště na př. ve Spojených státech severoamerických, působí nahrazování uhlí jinými zdroji energie mnohem silněji. Vidíme to nejlépe v cifrách. V r. 1925 — začínáme tímto poválečným rokem, protože předcházející léta byla ještě příliš pod vlivem mimořádných válečných poměrů a teprve asi od r. 1925 dostalo se světové hospodářství do klidnějších kolejí — připadalo z celkové světové výroby energie, přepočteme-li její zdroje na kamenné uhlí, na uhlí asi 80%, na elektřinu, vyrobenou z vodní síly 3·6%, na zemní olej a jeho deriváty asi 14% a na zemní plyn 2·5%. Postupem doby podíl uhlí klesal. Do r. 1931 zmenšil se jeho podíl na 72%, zato však účast vodní síly vzrostla skoro na 6%, podíl oleje stoupl téměř na 18% a podíl zemního plynu převyšil 4% světové produkce energie.

Přesto však uhlí stále ještě kryje z největší části světovou výrobu energie, třeba jeho podíl pomalu klesá. Situace je asi taková: v dosavadních oborech výroby energie si uhlí udrželo své posice, ovšem způsob jeho používání byl hodně zdokonalen a z hospodářněn tak, že jeho spotřeba na jednotku energie značně se zmenšila, v nových oborech výroby energie nahrazují uhlí jiné zdroje energie ve značné míře. Ve Spojených státech bylo konáno šetření o spotřebě uhlí potřebného k výrobě jednotky energie a zjištěno, že v průběhu dvou desetiletí 1909—1929 klesla tato spotřeba v elektrárnách o 66%, u železnic o 47%, v rafineriích petroleje o 36%, v hutích, ocelárnách a válcovnách o 25%, v cementárnách o 21%, v ostatním průmyslu rovněž o 21% a v průměru celého průmyslu o 33%. V celku se odhaduje úspora resultující z lepšího využití uhlí asi na 6%, t. j. ve světě asi 80 mil. tun uhlí.

Podíl jednotlivých složek na světové výrobě energie vyjádřený v procentech.

Rok	celkem	uhlí	vodní síla	zemní oleje a zemní plyn
1925	100,00	79'86	3'63	16'51
1926	100,00	78'81	4'11	17'09
1927	100,00	78'01	4'11	17'88
1928	100,00	76'66	4'46	18'88
1929	100,00	75'80	4'24	19'96
1930	100,00	74'52	4'78	20'70
1931	100,00	72'10	5'85	22'05

U nás je podíl uhlí na výrobě energie nad světovou úrovní, protože pro větší využití vodních sil není tu dosti předpokladů technických ani hospodářských. V r. 1929 bylo u nás — dle přibližných odhadů — vyrobeno energie, převedeno na kamenné uhlí 30.2 mil. tun a z toho připadlo 29.8 mil.

tun na uhlí. V následujícím roce klesla celková výroba asi na 26·2 mil. tun a z toho uhlí vydalo 25·7 mil. tun. Z vyrobené energie připadá tedy u nás na uhlí 98%, kdežto světový podíl uhlí je asi 72%.

Světová výroba energie v milionech tun přepočtená na hodnotu kamenného uhlí.

	celkem	z toho		
		uhlí	vodní síla	zemní oleje a zemní plyn
1925	1586,90	1267,20	57,60	262,00
1931	1575,30	1135,90	92,20	347,00

Výroba energie v Čsl. republice přepočtená na hodnotu kamenného uhlí (v milionech tun).*)

Rok	uhlí		vodní síla		zemní oleje a plyny		celkem	
1929	29,79	100 %	0·38	100 %	0·02	100 %	30·19	100 %
1930	25,73	86·4 %	0·45	118·3 %	0·04	164·4 %	26·22	86·8 %
1931	23,65	79·4 %						

To je tedy jedna z příčin této vlastní uhelné krise, která sice hraje jistou roli, ale není tak nebezpečná, poněvadž podíl uhlí na světové výrobě energie klesá jen pozvolna a výroba jeho může se tomuto tempu přizpůsobovati.

Druhá hlavní příčina je v ú z e m n í z m ě n ě v ý r o b y u h l í a v přesunech na světových uhelných trzích. Za války byly předválečné styky většinou přerušeny, mnoho států, jež byly dříve odkázány na dovoz uhlí cizího, začalo podporovati vlastní těžbu uhlí a po válce už tyto tendence nepřestaly, nýbrž byly ještě více podporovány. Také na příklad rozdělením Hor. Slezska mezi Německo a Polsko zintenzivněna těžba v této velké uhelné pánvi, pro niž bylo nutno pak hledati odbytiště.

Vlivem politických a hospodářských důsledků války zvýšila se roční těžba kamenného uhlí v Evropě asi o 39 mil.

***) Přepočítací klíč:**

1 mil. KWh = 1·500 t uhlí, 11 tun kam. uhlí = 6·5 tun oleje, 1 tuna kam. uhlí = 1·7 tun hnědého uhlí, 1 tuna koksu = 1·5 tun kamenného uhlí, 1 tuna briket = 1 tuně uhlí.

tun. z nichž na Hor. Slezsko připadá 13 mil. tun, na Holandsko 9 mil. tun a na Rusko 8 mil. tun. Těmito velkými přesuny, které se přirozeně musily objeviti na uhelném trhu, ztratily nejvíce velké exportní státy, především Anglie, která přišla asi o jednu třetinu svého předválečného vývozu uhlí, ale ani my jsme jimi nezůstali ušetřeni. Konečným důsledkem všech těchto změn byl nadbytek zboží na světovém uhelném trhu, jemuž nebylo možno zabrániti. Bylo sice učiněno několik nesmělých pokusů o to, aby nepříznivé účinky ty byly zmírněny různými zásahy na mezinárodním podkladě, zůstalo však skoro jen při pokusech.

Potíže ty se ještě zvýšily, když se poměrně příznivá konjunktura let 1927 až 1929 změnila v krizi, jež nabyla nyníšších rozměrů.

Také příčiny této poslední krise lze rozdělit na dva druhy: na ty, které působí přímo a na různá tak zvaná obranná opatření proti účinkům krise, která ji zhoršují nepřímo.

Všeobecný pokles průmyslové výroby v posledních třech letech měl přirozeně za následek i rychlé snižování těžby uhlí a výroby koksu.

V r. 1929 činila světová těžba kamenného uhlí 1.318 mil. tun, loni už jen něco přes jednu miliardu tun, takže klesla skoro o 300 mil. tun. Produkce hnědého uhlí klesla v téže době s 236 mil. tun na 185 mil. tun a výroba koksu zmenšila se se 144 mil. tun na 98 mil. tun. Těžba kamenného uhlí klesla tak pod úroveň z r. 1915 a průběhem letošního roku pokračoval sestup ještě rychlejším tempem. Do června letošního roku klesla už produkce kamenného uhlí v Německu na 75% průměrné měsíční těžby r. 1925, u nás na 76%, v Anglii na 83% a ve Spojených státech dokonce na 42%. Těžba hnědého uhlí snížila se letos do konce prvního pololetí v Německu na 89% a u nás na 73% stavu z roku 1925.

Těžba kamenného uhlí v milionech tun.

Rok	světová	Evropy	ČSR	CSR v %	
				světové	Evropy
1913	1,215·8	603·4	14·3	1·18	2·37
1925	1,182·4	533·6	12·6	1·07	2·36
1929	1,318·7	636·5	16·5	1·25	2·59
1930	1,207·7	587·1	14·4	1·19	2·41
1931	1,052·0	545·4	13·1	1·25	2·40

Těžba hnědého uhlí v milionech tun.

Rok	světová	Evropy	ČSR	ČSR v ‰	
				světové	Evropy
1913	129·4	127·3	23·1	17·85	18·15
1925	189·0	179·3	18·6	9·84	10·37
1929	235·7	222·8	22·6	9·59	10·14
1930	200·5	188·4	19·2	9·58	10·19
1931	182·6	173·1	17·9	9·80	10·34

Také rozsah zahraničního obchodu uhlím se rychle zmenšoval. V Anglii klesl loni vývoz uhlí pod úroveň z r. 1905, v Německu snížil se asi na stav z r. 1910, vývoz ze Spojených států dostal se pod stav z r. 1910. Nejvíce byly tedy opět postiženy velké exportní státy, kdežto v menších zemích nebyl pokles tak citelný. Československo je však bohužel mezi státy, které byly citelně postiženy.

Průběhem letošního roku se situace dále zhoršovala a mezinárodní výměna uhlí ještě více klesla.

K přirozenému poklesu spotřeby přistoupila pak řada různých umělých opatření, ať už na ochranu měny a platební bilance, nebo na podporu domácího uhelného průmyslu, která ztěžovala mezinárodní uhelný obchod ještě více, než by si snad byl vyžádal přirozený pokles konsumu uhlí a která byla tak tou nepřímou složkou uhelné krise.

Tato obrana domácího hornictví měla v různých státech nejrůznější formy. Jednou z nich bylo zavádění povolo-
vacího řízení na dovoz uhlí a stanovení dovozních kontingentů. K tomuto opatření sáhla na příkl. Francie a Belgie a podobný systém měli jsme již dříve také my při výměně uhlí s Německem a při dovozu uhlí z Polska a Maďarska. Někde byla tato opatření jen jednostranná, jinde byly uzavírány smlouvy o vzájemných zákrocích. Tak na př. mezi Belgií a Německem došlo ke vzájemné úpravě, kterou omezila Belgie dovoz uhlí z Německa a zároveň se zavázala snížit vlastní uhelnou těžbu. Tato dohoda byla již několikrát měněna a právě se vyjednává zase o novou, neboť situace se zhoršuje tak rychle, že se dohoda sotva uzavřená stává hned zase tíživou. Jiné státy používají k ochraně vlastní těžby uhelných cel, která měly ovšem už také před poslední krizí. Jsou to na př. v Evropě Řecko, Bulharsko, Itálie, Španělsko, Rumunsko a j.

Nejdále v obranných opatřeních proti cizímu uhlí šlo však Rakousko. Jeho postup zajímá nás dvojnásob také proto, že právě naše uhlí je jím nejvíce postiženo. Rakousko vydalo koncem loňského roku zákon (ze dne 18. prosince 1931,

čís. 401 spolk. sb. zák.) o podpoře domácího paliva, kterým se zavádí skoro nucený konsum domácího uhlí. Zákon vytvořil zvláštní poradní sbor, který zkoumá, kde by se dalo cizí palivo nahradití domácím a doporučuje pak spotřebu uhlí domácího původu. Ministr obchodu může dokonce přímo uložit spotřebitelům povinnost, aby kryli svoji potřebu domácím palivem. Konsument, který neposlechne, zaplatí pokutu až do 50.000 šilinků. Konečně zabývají se v Rakousku také plánnem uhelného monopolu na dovoz cizího uhlí, který má být svěřen spolkovým drahám nebo zvláštní ústředně.

Kromě toho nesmíme zapomínati na platební nesnáze, jež brzdí obchod i tam, kde by se mu snad nekladly v cestu umělé překážky, na tarifní výhody pro vlastní, resp. tarifní obtíže pro cizí uhlí a j. (Francie, Belgie, Holandsko, Německo, Polsko), sama Anglie má snížené sazby k přístavům a polské dopravní sazby do Gdynie jsou přímo neuvěřitelně nízké (4.56 h za t/km, kdežto u nás se platí na tutéž vzdálenost 21.5 h za t/km).

Někde byly nebo jsou státem placeny prémie na vývoz uhlí (v Polsku 5 zl.), které jdou k tíži domácích spotřebitelů uhlí. V Anglii byly takové příplatky odstraněny, ale zase se o nich mluví.

Všechny tyto vlivy, ať přirozený pokles konsumu uhlí následkem hospodářské deprese nebo v důsledku umělých opatření a platebních potíží, působily na naše hornictví zvláště silně. Jsme vnitrozemským státem a při svém vývozu jsme odkázáni jen na nejbližší sousedy a ti se všemožně snaží omezit náš dovoz k nim co nejvíce.

Při tom naše uhelná situace je horší, než u našich přímých konkurentů-sousedů, Německa a Polska.

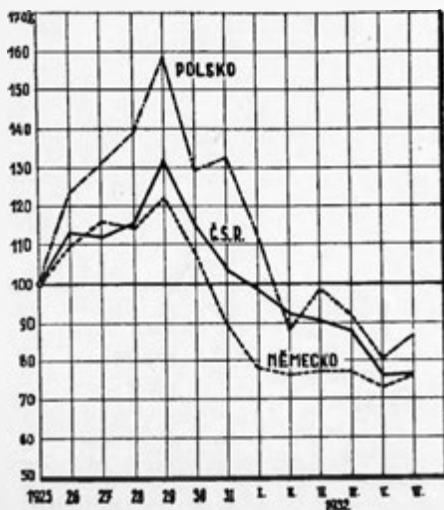
Těžba k a m e n n é h o u h l í, která v roce 1929 byla u nás o 31% vyšší než v roce 1925, převyšovala loni produkci z r. 1925 již pouze o 3% a do konce první poloviny letošního roku dostala se pouze na 76% tehdejšího stavu. V Německu činila těžba kamenného uhlí loni 89% množství z r. 1925 a v červnu letos klesla na 75%, takže zhoršení v posledním roce bylo méně rychlé než u nás. Polsko vytěžilo loni ještě o 32% více než v r. 1925 a teprve letos v červnu snížilo produkci na 87% tehdejšího stavu. Těžba hnědého uhlí klesla pak u nás do konce prvního pololetí 1932 na 73% produkce z r. 1925, kdežto v Německu pouze na 89%.

Ještě hůře dopadá srovnání s dobou předválečnou. Proti roku 1913 vytěžili jsme již loňského roku hnědého uhlí skoro o 23% méně, kdežto Německo naopak téměř o 53% více. Letos v červnu zmenšila se u nás těžba hnědého uhlí už jen na 58% průměrné měsíční produkce z r. 1913, zatím co v Německu zůstala stále ještě o 43% nad předválečnou úroveň.

**Těžba kamenného uhlí v ČSR., v Německu a v Polsku
(v 1.000 t).**

Rok	ČSR		Německo		Polsko	
		1925 = 100 ‰		1925 = 100 ‰		1925 = 100 ‰
1925	12,559	100·0	132,622	100·0	29,080	100·0
1929	16,521	131·1	163,441	123·2	46,147	158·7
1930	14,435	114·6	142,699	107·6	37,492	128·9
1931	13,103	104·0	118,640	89·4	38,222	131·4
1932 leden	1,036	99·0	8,703	78·7	2,713	112·1
únor	972	91·0	8,380	75·8	2,134	88·1
březen	948	90·6	8,468	76·6	2,379	98·3
duben	923	88·2	8,500	76·9	2,227	92·0
květen	795	76·0	8,000	72·4	1,940	80·1
červen	801	76·5	8,300	75·1	2,100	86·7
červenec	792	75·7				
srpen	870	83·1				
září	903	86·3				

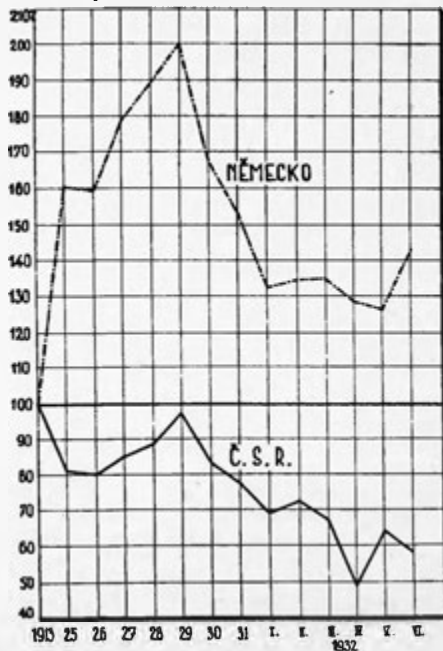
Diagram těžby kamenného uhlí v ‰ (rok 1925 = 100%).

Těžba hnědého uhlí v ČSR, a v Německu (v 1.000 t).

Rok	ČSR		Německo	
		1925 = 100 ‰		1925 = 100 ‰
1925	18,605	100·0	139.725	100·0
1929	22,561	121·3	174.456	124·9
1930	19,194	103·2	146.010	104·5
1931	17,932	96·4	133.261	95·4
1932 Leden	1,339	86·3	9.596	82·5
Únor	1,393	89·8	9.741	83·0
Březen	1,300	83·8	9.810	84·2
Duben	946	61·0	9.400	80·7
Květen	1,246	80·3	9.200	79·0
Červen	1,127	72·7	10.400	89·3
Červenec	1,145	73·8		
Srpen	1,322	85·2		
Září	1,387	89·4		

Diagram těžby hnědého uhlí v ‰ (rok 1913 = 100%).

Jsmo tedy bohužel mezi státy, jejichž uhelný průmysl byl křísí postižen nejvíce. Zároveň dochází však také k rychlému ústupu našeho uhlí ze zahraničních trhů. Tento ústup nedatuje se ovšem teprve od poslední doby, v hnědém uhlí na př. pozorujeme jej již řadu let, nejnovější události však vývoj ten jen urychlily.

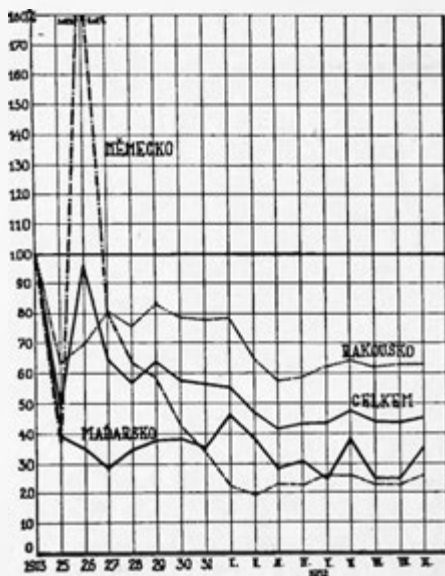
Kamenného uhlí bylo vyvezeno z našich zemí v r. 1913 2,930.000 tun. Z toho šlo do zemí Rakouska 1,615.000 tun, do Maďarska 591.000 tun a do Německa 379.000 tun. Po válce nedosáhli jsme ani v jednom roce již této exportní cifry. Jen ve zcela mimořádném roce 1926, kdy byla v Anglii všeobecná hornická stávka, která vystupňovala mimořádně vývoz z ostatních uhelných zemí, dostal se náš export kamenného uhlí na 2,801.000 tun, tedy na 95·6% předválečného množství. Již v následujícím roce klesl však na 64% stavu z roku 1913 a loňského roku snížil se na 56% mírové úrovně. Při tom se poměrně nejlépe držel odbyt ostravského kamenného uhlí v Rakousku, který loni ještě dosahoval 78% vývozu z r. 1913. Naproti tomu do Německa jsme dodali jen 34% a do Maďarska 36% množství z posledního předválečného roku. Letos nastalo další citelné zhoršení. Do září zmenšil se náš odbyt kamenného uhlí za hranicemi na 46% průměrného měsíčního vývozu r. 1913. Při tom náš odbyt v Rakousku klesl na 62·5%, v Maďarsku na 34·5% a v Německu na 25·4%.

Ještě hůře je na tom hnědé uhlí. V roce 1913 vyvezli jsme ho z českých zemí 7,959.000 tun, z toho 6,536.000 tun do Německa a 1,396.000 tun do Rakouska. V roce 1925 činil vývoz už jen třetinu tohoto množství, při čemž klesl vývoz do Německa na 36% a do Rakouska na 22·5%. V následujících letech stoupající konjunktury podařilo se jej zvýšiti tak, že jsme do Německa dodali v roce 1929 42% vývozu z roku 1913. Pak nastal však rapidní pokles. Loňského roku klesl celkový vývoz hnědého uhlí až jen na 24·6% mírového množství a letos v září činil pouze 18·4%. Při tom jsme dodali letos v září do Německa 21·6% předválečného množství a do Rakouska dokonce už jen 3·4% toho, co jsme tam vyvezli v měsíčním průměru posledního předválečného roku. Ztrácíme tedy již rakouské odbytiště pro své hnědé uhlí skoro úplně.

Také i vývoz koksů citelně klesl. V posledním předválečném roce činil vývoz 1,181.000 tun, z čehož 548.000 tun připadalo na Rakousko, 201.000 tun na Maďarsko a 335.000 tun na Polsko. Po válce se export koksů znatelně snížil a teprve v letech konjunktury, počínaje rokem 1925 opět stoupal až do r. 1929, kdy při celkové výši 884.000 tun dosáhl 75% předválečného množství. Při tom však do Rakouska bylo dodáno i v tomto roce příznivě konjunktury jen 51% množství koksů.

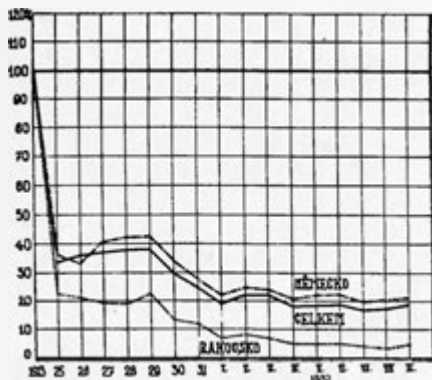
Vývoz kamenného uhlí z ČSR. (v 1.000 tun).

Rok	Celkem 1913 = 100 %	Do Německa 1913 = 100 %	Do Rakouska 1913 = 100 %	Do Maďarska 1913 = 100 %
1913	2.930	100.0	379	100.0
1925	1.420	48.5	144	38.0
1929	1.854	63.3	223	58.8
1930	1.706	58.2	163	43.0
1931	1.653	56.4	128	33.7
1932 leden	135	55.3	7	22.2
únor	115	47.1	6	19.0
březen	101	41.3	7	22.2
duben	105	43.0	7	22.2
květen	106	43.4	8	25.4
červen	117	47.9	8	25.4
červenec	108	44.2	7	22.2
srpen	107	43.8	7	22.2
září	112	45.9	8	25.4

Vývoz hnědého uhlí z ČSR. (v 1.000 tun).

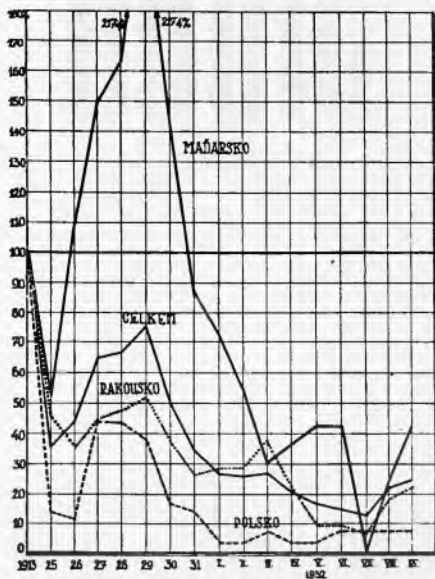
Rok	Celkem	1913 = 100 %	Německo	1913 = 100 %	Rakousko	1913 = 100 %
1913	7.959	100·0	6.536	100·0	1.396	100·0
1925	2.674	33·6	2.350	36·0	314	22·5
1929	3.062	38·5	2.750	42·1	310	22·2
1930	2.378	29·9	2.203	33·7	174	12·5
1931	1.960	24·6	1.798	27·5	161	11·5
1932 leden	128	19·3	120	22·0	8	6·9
únor	143	21·6	133	24·4	10	8·6
březen	135	22·0	127	23·3	8	6·9
duben	120	18·1	114	20·9	5	4·3
květen	122	18·4	118	21·6	5	4·3
červen	123	18·5	119	21·8	5	4·3
červenec	111	16·7	107	19·6	4	3·4
srpen	114	17·2	110	20·2	3	2·6
září	122	18·4	118	21·6	4	3·4

kteří spotřeboval od nás rakouský trh v r. 1913 a vývoz koksu do Polska klesl v r. 1929 proti poslednímu mírovému roku na 38%. Jistou náhradu, bohužel však nedostatečnou, našel náš koks v Maďarsku, kam jsme dodali v roce 1929 437.000 tun, t. j. o 117% více, než před válkou. Po roce 1929 začala už působiti opět krise. V roce 1930 klesl vývoz koksu na 49% a v loňském roce na 34% předválečného množství a průběhem letošního roku pokles ještě pokračoval. Letos v červenci dostali jsme se dokonce už jen na 12% průměrného měsíčního vývozu z roku 1913 a také v září zlepšil se vývoz koksu jen na 24% předválečného stavu.

Vývoz koksu z ČSR. (v 1.000 t).

Rok	Cel- kem	1913 = 100 ‰	Ra- kousko	1913 = 100 ‰	Ma- ďarsko	1913 = 100 ‰	Polsko	1913 = 100 ‰
1913	1.181	100·0	548	100·0	201	100·0	335	100·0
1925	414	35·1	249	45·4	104	51·7	44	13·1
1929	884	74·9	281	51·3	437	217·4	127	37·9
1930	584	49·4	201	36·7	289	143·8	57	17·0
1931	402	34·0	144	26·3	174	86·6	44	13·1
1932 leden	26	2·4	13	2·5	12	71·4	1	3·6
únor	25	2·5	13	2·5	9	53·6	1	3·6
březen	26	2·6	17	3·7	5	29·8	2	7·2
duben	20	2·0	10	21·9	6	35·7	1	3·6
květen	16	1·6	4	8·8	7	41·7	1	3·6
červen	14	1·4	4	8·8	7	41·7	2	7·2
červenec	12	1·2	3	6·6	—	—	2	7·2
srpen	21	21·3	8	17·5	4	23·8	2	7·2
září	24	24·4	10	21·9	7	41·7	2	7·2

**Pokles československého vývozu uhlí, koksu a briket
oproti roku 1913 (v hodnotě kamenného uhlí).**

Musíme si tedy zcela otevřeně říci, že naše uhlí ztrácí postupně své zahraniční odběratele. Je to proces, který se snad může poněkud zmírniti, až selepší opět průmyslová konjunktura v sousedních státech, jenž se však dá velmi těžko zastaviti. Německo emancipuje se soustavně od českého hnědého uhlí a Rakousko postupuje v tomto směru ještě radikálněji. Kamenné uhlí není na tom o mnoho lépe, ač má v Rakousku i v Maďarsku některé velké staré odběratele, kteří jsou jeho klienty již po dlouhá desetiletí a jsou na ostravské uhlí zařízení. V poslední době jsou bohužel i tyto posice ohroženy. Do mezinárodní výměny zboží zasahují totiž nejen vlivy hospodářské, nýbrž také zájmy politické a tak se k těžkým překážkám hospodářského rázu druží také ještě překážky hospodářsky cizorodé. Jen s tohoto hlediska můžeme si vysvětliti, že Rakousko objednává půl milionu tun uhlí až z ruhrské pánve, na které musí — má-li jeho vývoz do Rakouska býti vůbec možný — spolkové dráhy poskytnouti zcela mimořádné tarifní slevy.

Jsmé tedy v odbytí odkázáni se svým uhlím stále více na domácí trh.

*) V roce 1932: Přibližný odhad.

V posledním předválečném roce činil vývoz kamenného uhlí z českých zemí 20·8% těžby tohoto uhlí a vývoz koksu, přepočten na kamenné uhlí, 12·6%, takže celkem z produkce kamenného uhlí bylo vyvezeno za hranice historických zemí 33·4%. Z celkové těžby hnědého uhlí bylo vyvezeno v r. 1913 34·4%, tedy více než jedna třetina.

V roce 1925 vyvezli jsme kamenného uhlí a koksu už jen 16% těžby a hnědého uhlí 14·4% produkce. U kamenného uhlí se tento podíl ani později mnoho nezměnil. Za první tři čtvrtletí letos dosahoval vývoz kamenného uhlí a koksu 15·1% kamenouhelné těžby. U hnědého uhlí klesá pak podíl vývozu ještě intensivněji a v prvních třech čtvrtletích v letošním roce snížil se až na 9·7% těžby.

Podíl vývozu kamenného a hnědého uhlí na těžbě v ČSR.

Rok	Kamenné uhlí	Hnědé uhlí
	Vývoz v % těžby	Vývoz v % těžby
1913	20·8	34·4
1925	11·3	14·4
1929	11·2	13·6
1930	11·8	12·4
1931	12·6	10·9
1932*)	12·6	9·7

Pro náš uhelný průmysl je však přirozeně i tento zmenšený vývoz eminentním zájmem; neboť nezapomínejme, že každá tuna kamenného uhlí a každé dvě tuny hnědého uhlí, o které se zmenší produkce našich dolů, znamenají ztrátu jednoho pracovního dne pro jednoho horníka. Je tedy pro nás příkazem stejně hospodářským jako sociálním, abychom drželi svůj vývoz uhlí co nejdéle budeme moci a je také povinností obchodní politiky státní, aby uhelný průmysl v boji o zbytky zahraničních trhů podporovala. Nejde při tom ostatně jen o hornictví, jde také o vývoj obchodní bilance, který má zvláště v nynější době zvýšený význam; neboť zatím, co vývoz našeho uhlí soustavně klesá a také celková spotřeba se zmenšuje, bylo tomu u dovozu cizího uhlí k nám až do poslední doby naopak. V loňském roce, kdy klesl konsum uhlí v Československu proti r. 1930 o 1·5 milionů tun, kdy se zmenšila produkce našeho kamenného uhlí o 1·3 mil. tun a hnědého skoro o totéž množství, kdy klesl vývoz obou

*) Do konce září.

druhů uhlí skoro o půl milionu tun a koksu o 177.000 tun, stoupl dovoz uhlí z Německa k nám z 1·4 mil. na 1·5 mil. tun a dovoz z Polska se vůbec nezmenšil. Zvýšil se tedy podíl cizího uhlí na naší spotřebě právě v době, kdy naše doly těžce zápasily o každou tunu odbytu a kdy musily vkládati několik prázdných směn v týdnu, aby nebyly nuceny propouštět dělnictvo ve velkém měřítku. Teprve letos došlo k částečnému omezení dovozu uhlí z Polska. Dovoz polského uhlí, který činil v r. 1931 měsíčně průměrně 61.000 tun (tedy více, než smluvní kontingent), a v lednu letos 72.000 tun, pohyboval se od února do května mezi 50—60 tisíci tun, v červnu byl snížen na 44.000 tun a od července dále na 30.000 tun, tedy na polovinu kontingentu. S Německem není otázka vzájemné výměny uhlí stále ještě vyřízena.

**Dovoz z Německa a Polska v hodnotě kam. uhlí v mil. tun
a v procentech celkové spotřeby v ČSR.**

Rok	Spotřeba v ČSR	Dovoz z Německa	Dovoz z Polska	V ‰ celkové spotřeby ČSR dovezlo	
				Německo	Polsko
1928	24,81	1,9	1,0	7·6	4·0
1929	27,71	2,0	0,9	7·2	3·2
1930	24,01	1,4	0,7	5·8	2·9
1931	22,49	1,5	0,7	6·7	3·1

**Podíl dovozu uhlí v procentech naší těžby resp. spotřeby
(v hodnotě kamenného uhlí).**

Rok	v ‰	
	těžby	spotřeby
1925	7·8	8·5
1926	7·2	8·4
1927	8·2	9·2
1928	10·9	11·6
1929	9·9	10·7
1930	8·8	9·4
1931	9·4	9·9

Situace našeho uhelného průmyslu je tedy asi tato: Vývoz náš trvale klesá, domácí konsum nestačí, aby tento pokles plně nahradil, a to nejen v nynější mimořádné době, nýbrž také v dobách lepší zaměstnanosti; dovoz uhlí z ciziny se v posledním čase o něco snížil, ale je stále ještě tíživý. Situace je tu proto těžká, poněvadž v poměru k Německu jde

v zásadě o vzájemnou výměnu uhlí a omezení dovozu německého uhlí k nám znamená na druhé straně menší vývoz našeho hnědého uhlí do Německa. Musíme tedy počítati s tím, že naše doly budou pracovati čím dále, tím více jen pro domácí potřebu a jejich produkce bude spíše menší než větší.

Uhelný průmysl se této základní tendenci vývoje přizpůsobuje již delší dobu. Dělá to jednak postupnou koncentrací a zmenšováním počtu důlních jednotek, jednak pozvolným snižováním počtu dělnictva a technickou racionalisací celého provozu.

V roce 1921, kdy jsme měli arcif zbytečně vysoký počet dolů i dělnictva, bylo u nás v provozu celkem 441 dolů kamenouhelných i hnědouhelných, kdežto loňského roku pracovalo už jen 269 dolů. V kamenouhelném hornictví postupovala koncentrace rychlejším tempem, než v hnědouhelném, poněvadž jsou tam pro ni příznivější podmínky. Ze 175 kamenouhelných závodů, které byly v provozu v r. 1921, zůstalo jich loni pouze 88. Bylo to méně, než v r. 1913, kdy pracovalo na území nynějšího Československa 109 kamenouhelných závodů. Počet hnědouhelných dolů v provozu se snížil z 266 v r. 1921 na 181 v roce loňském.

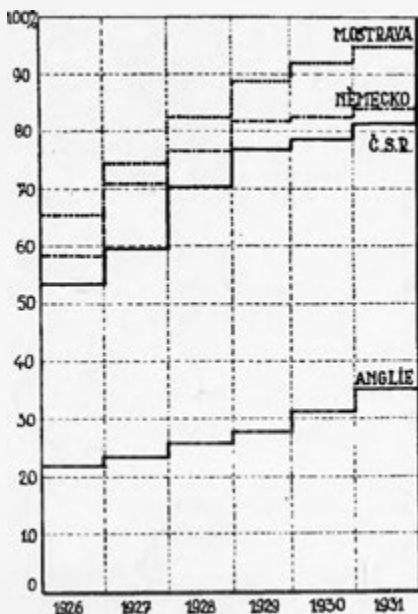
Racionalisace provozu je nejlépe patrna z rozvoje strojní těžby, v níž se naše kamenouhelné doly dostaly na jedno z prvních míst ve světovém hornictví. V r. 1931 bylo dobyto strojně v Anglii 55% celé těžby kamenného uhlí, v Německu 84% a v Československu 81·2%, při čemž však v ostravsko-karvinském revíru bylo pomocí strojů dobyto 94·5% celé produkce. Ostrava stojí tak po boku nejlépe strojně vybavené kamenouhelné pánvi ruhrské, kde loni strojní těžba dosahovala 95·9%.

K rychlému zavádění strojů nevedlo arcif jen všeobecné racionalizační hnutí ve všech průmyslových státech, nýbrž také to, že dělnický výkon po válce silně poklesl. Při tom doly musily a dosud musí udržovati větší počet dělnictva v práci, než je třeba a oba tyto zjevy působily nepříznivě na výrobní náklady.

Mechanisace těžby má totiž nejen své výhody, nýbrž i svoji nevýhodu, která je společná všem průmyslovým odvětvím s dokonalým strojním zařízením. Stroje přinášejí nejen možnost vyššího výkonu, nýbrž také nutnost vysokých odpisů investičních nákladů, které se projevují zvláště citelně v době, kdy je malá produkce a strojů je využito jen zlomkem jejich kapacity. Tak právě v nejhorších dobách stoupá nepříznivě význam této pevné složky výrobních nákladů.

Strojní dobývání kamenného uhlí v procentech těžby.

Rok	Anglie	Německo	ČSR	M. Ostrava
	v ‰ těžby	v ‰ těžby	v ‰ těžby	v ‰ těžby
1926	21·8	58·1	53·2	65·5
1927	23·3	70·9	59·6	74·4
1928	25·9	76·6	70·1	82·3
1929	27·9	81·8	76·8	88·8
1930	31·3	82·5	78·7	91·7
1931	35·0	84·0	81·2	94·5

Klesající odbyt a stoupající výrobní náklady nutily podniky k sanačnímu prostředku, který je nejméně sympatický a sociálně bolestný — k propouštění dělnictva. U nás to byl opravdu poslední prostředek a doly k němu sahly teprve tehdy, když nebylo již jiného východiska. Pokud to bylo možno, vkládaly raději volné směny, aby zaměst-

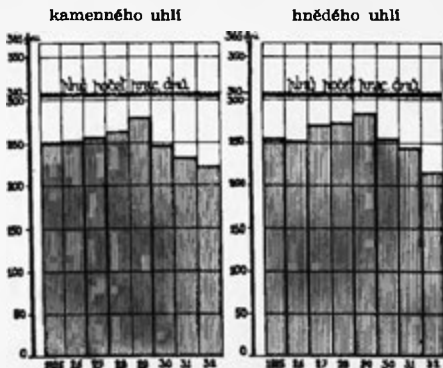
naly co největší počet horníků, třeba že přirozeně při menších výtěžcích. Proto také loňského roku, kdy v ruhrské pánvi klesl počet osazenstva na necelých 58% stavu z r. 1925, bylo ještě v našich kamenouhelných dolech zaměstnáno 88% osazenstva z r. 1925. Tak bylo zabráněno hromadnému propuštění, nemohlo však býti zabráněno zmenšení počtu pracovních dnů v týdnu a tím i snížení celkových hornických výdělků. Horník na našich kamenouhelných dolech pracoval průměrně v r. 1931 232, a na hnědouhelných dolech 246 dnů, v roce, tedy o 78, resp. 64 dní méně, než činí počet skutečných pracovních dnů! A toto číslo je ve skutečnosti ještě o něco menší, poněvadž určitá část dělníků pracuje plně!

Zaměstnanost dělníka za rok. (Počet vykon. směn 1 dělníka).

Kamenné uhlí.

Pánev	1927	1928	1929	1930	1931
Kladensko-rakovnická	282.9	276.7	302.2	283.8	268.5
Plzeňsko-radnická	288.9	297.3	308.2	287.9	281.3
Žacléřsko-svatoňovická	287.2	298.8	293.3	285.0	274.4
Ostravsko-karvinská	243.4	253.4	269.6	229.5	212.5
Rosicko-oslavanská	273.1	277.0	296.6	295.1	275.0
Celkem při kamenném uhlí	256.4	263.6	280.0	247.6	232.3

Diagram zaměstnanosti dělníka v ČSR. při těžbě:

Hnědé uhlí.

Pánev	1927	1928	1929	1930	1931
Severočeská	273.8	267.4	284.4	249.5	242.2
Falknovsko-loketská	278.4	282.4	281.5	261.3	247.5
Jihomoravská	281.9	284.0	282.0	272.3	280.2
Ostatní hnědouh. doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	276.3	264.9	278.4	264.5	256.7
Hnědouhelné doly na Slovensku	274.9	297.8	293.9	295.1	272.9
Celkem při hnědém uhlí	270.8	271.7	284.5	254.7	245.8

Tak vypadá zhruba nynější situace uhelného průmyslu.

Chceme-li se tázati na další vyhlídky, musíme si zase rozdělit příčiny nynější krise tak, jak jsme je rozlišili na začátku. Jsou tu jednak příčiny trvalého rázu a ty budou patrně i nadále bránit většímu rozmachu nejen světového uhelného průmyslu, ale i uhelného průmyslu našeho. Pokud pak byla nynější zlá situace v uhelném průmyslu zaviněna všeobecnou hospodářskou krizí, závisí přirozeně zase na vývoji všeobecných hospodářských poměrů, jak se bude dále vyvíjetí odbytu uhlí, neboť pokles těžby je skoro přímo úměrný s poklesem výroby určitých průmyslů, hlavně tak zvaného těžkého průmyslu.

Dokud se tedy nezlepší situace ve výrobních odvětvích, které jsou hlavními konsumenty uhlí a koksu, nezlepší se také poměry v uhelném průmyslu. A poněvadž osud ostatních výrobních odvětví závisí opět na dalším hospodářském vývoji celého světa, je nakonec i uhlí odvislé od toho, kdy se vrátíme od nynějšího regulovaného chaosu k neregulovanému pořádku.